

Αποχαιρετισμός στον Γρηγόρη Σηφάκη (1935-2023)

In Memoriam Grigoris Sifakis (1935-2023)

Αλέξης Πολίτης

ΣΤΙΣ 17 Ιουνίου του 2023 ο Γρηγόρης Σηφάκης πέρασε οριστικά στον χώρο του ποτέ πια. Εμείς θα κρατάμε όμως για χρόνια στη μνήμη μας τη λαμπερή ως τα ύστερα γεράματα μορφή του, θα κρατάμε εκείνη την κάτι παραπάνω από γόνιμη παρουσία του στα διοικητικά της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης και της επιστημονικής έρευνας, και βέβαια θα χρησιμοποιούμε για δεκαετίες, μπορεί και για γενιές ολόκληρες, τις μελέτες του.

Τί πρώτον και τί ύστερον. Η κύρια συμβολή του στην επιστήμη της φιλολογίας ήταν βέβαια στα κλασικά γράμματα, μα και οι νεοελληνικές σπουδές θα ήταν πολύ φτωχότερες δίχως τις πολλαπλές συμβολές του. Το *Για μια ποιητική του δημοτικού τραγουδιού*, 1988, παραμένει αναμφίβολα η πιο ουσιαστική μελέτη που έχουμε για το δημοτικό τραγούδι. Πλάι του, το παλαιότερο *Η παραδοσιακή δραματουργία του Καραγκιόζη*, 1984, έβαζε, μαζί με τις μελέτες του στενού του φίλου Θόδωρου Χατζηπανταζή, σε καινούργια βάση τις έρευνες για το νεοελληνικό Θέατρο Σκιών. Αλλά θέλω ετούτη τη στιγμή να επιμείνω σε μια κάπως λιγότερο γνωστή συναγωγή μελετών του, τα *Ζητήματα ποιητικής, φιλολογίας και λαογραφίας* που κυκλοφόρησε το 2016. Με ενδιαφέρει ιδιαίτερα, επειδή παρουσιάζει ακριβώς ζητήματα της πολύ πρώιμης λογοτεχνίας μας, που οι περισσότεροι συχνά την αφήνουμε στην άκρη, κάτι σαν παραπαίδι.

Με τις μελέτες αυτές ο Γρηγόρης Σηφάκης επιχειρεί να ανιχνεύσει ένα καιρίο ζήτημα· εκείνα τα μακρινά μας κείμενα του 14ου και του 15ου αιώνα είχαν

Ο Γρηγόρης Σηφάκης σε ομιλία του στ' Ανώγεια (2012).

άραγε προκύψει από αφηγητές που τα συνέθεταν προφορικά, και που κάποια στιγμή καταγράφηκαν (είτε από τους ίδιους είτε από κάποιον ακροατή), ή μήπως είχαν γραφτεί απ' την αρχή με χαρτί και με μολύβι – συγγνώμη, με φτερό χήνας σε περγαμνή ή ό,τι άλλο. Συγκεκριμένες, ρητές πληροφορίες για τα έργα δεν διαθέτουμε καθόλου, άρα ο ερευνητής δεν μπορεί παρά να στηριχτεί στα ίδια τα κείμενα, να διερευνήσει δηλαδή την εσωτερική οργάνωση του ποιητικού λόγου. Ο Σηφάκης παρατήρησε τη συχνή παρουσία λογότυπων, είτε σταθερών (η ίδια ακριβώς τυπική φράση) είτε πιο χαλαρών, όπου απλώς παραμένει ίδια η δομή της φράσης. Το φαινόμενο ετούτο το συναντάμε σε πολλά λογοτεχνήματα της μεσαιωνικής δημόδους γραμματείας, αλλά επεκτείνεται ως και στην Κρητική λογοτεχνία της ακμής, στον *Ερωτόκριτο* και αλλού. Δεν θα επιμείνω περισσότερο, καθώς το ζήτημα έχει συζητηθεί αλλού· εδώ θέλω απλώς να επισημάνω πως όπως παντού, όπως σε κάθε θέμα, ο Γρηγόρης Σηφάκης έμπαινε ορμητικά στο στίβο κι έπιανε τον ταύρο από τα κέρατα.

Το ίδιο συνέβαινε και με τις αρχαιογνωστικές του μελέτες, το βαρύ πυροβολικό της επιστημονικής του παρουσίας. Οι συνάδελφοι της Φιλοσοφικής Σχολής το διαπιστώσαμε με τα δικά μας τ' αφτιά ακούγοντάς τον, στις 30 Νοεμβρίου 2009, την ημέρα που ανακηρύχθηκε επίτιμος διδάκτορας του Τμήματος Φιλολογίας να μας μιλάει για «Ερμηνείες και παρερμηνείες της *Ποιητικής* του Αριστοτέλη». Σκέψη απλή και τολμηρή· τα κεντρικά νοήματα των πασίγνωστων και παπαγαλισμένων λέξεων, μαζί και κάποια άλλα που κανείς δεν μας τα είχε ποτέ επισημάνει· κι όμως τα δεύτερα φώτιζαν ιδιότυπα τα πρώτα – κι όλα μαζί έδειχναν έναν δρόμο που οδηγούσε στο στόχο, στην κατανόηση.

Όλες οι μελέτες του Γρηγόρη Σηφάκη, μικρές και μεγάλες, δεν λύνουν απλώς τα ζητήματα με τα οποία καταπιάνονται. Λειτουργούν και αυτόνομα, ανεξάρτητα από το θέμα τους, βάζουν σε κίνηση το μυαλό του αναγνώστη. Το διάβασμά τους το χαιρέται κανείς, σαν να έλυνε μια μαθηματική άσκηση.

* * *

Αυτός είναι ο ένας Σηφάκης, ο επιστήμονας, το ασίγαστο ανθρώπινο μυαλό. Αλλά πλάι του πορευόταν ο άνθρωπος της δράσης, ο οργανωτής. Το Πανεπιστήμιο Κρήτης ευτύχησε να τον έχει μέλος της Διοικούσας Επιτροπής του, και πρόεδρό της από τον Νοέμβριο του 1981 έως τον Ιανουάριο του 1987. Μόλις ανέλαβε φρόντισε να πολλαπλασιαστούν οι εκλεγμένοι διδάσκαλοι· συγκροτήθηκαν εκλεκτορικά σώματα άξια, προσελκύστηκαν σημαντικοί επιστήμονες, με όνομα ο καθένας στον κλάδο του, άλλοι δάσκαλοι σε ιδρύματα του εξωτερικού, άλλοι πολλά υποσχόμενοι νεαροί ερευνητές. Στήθηκε έτσι ένα ισχυρό Πανεπιστήμιο· παράλληλα προτάθηκαν πρωτοποριακές αλλαγές και στα προγράμματα και στην ύλη. Η ενιαία ακόμη Φιλοσοφική Σχολή απέκτησε Τομέα Θεατρολογίας και Μουσικολογίας, Τομέα Ανατολικών και Αφρικανικών Σπουδών. Θυμίζω τη σοφή του σκέψη να δημιουργηθούν δύο θέσεις

τουρκολόγων, για να υπάρξει το μίνιμουμ της «επιστημονικής κοινότητας». Έτσι η Τουρκολογία πρόκοψε ιδιαίτερα στο Ρέθυμνο.

Επίσης σοφά ο Γρηγόρης Σηφάκης σκέφτηκε πως για να μείνουν ζωντανοί επιστημονικά οι δάσκαλοι ενός πανεπιστημίου, ιδίως σε μια επαρχία, τους χρειάζεται ένας επιστημονικός φορέας, ανεξάρτητος μάλιστα από το πανεπιστήμιο, αυτοδιοικούμενος για να μην εμπλέκονται οι φοιτητικές παρατάξεις και οι τυχόν κλειστές ομάδες καθηγητών, που θα πορεύεται παράλληλα, ενισχυτικά βέβαια του πανεπιστημίου, αλλά διοικητικά ανεξάρτητος. Δημιούργησε έτσι από κοινού με τον Λευτέρη Οικονόμου το Ίδρυμα Τεχνολογίας και Έρευνας στο Ηράκλειο, και το Ινστιτούτο Μεσογειακών Σπουδών στο Ρέθυμνο – κι έπιασε κι εδώ το τιμόνι με τα δυο του χέρια. Δύσκολα μάλιστα συγχωρούσε σε κανέναν ν' αμφισβητήσει την πορεία του караβιού. Και πλάι στα ερευνητικά ινστιτούτα μια ακόμα γερή καταβολάδα που θέριεψε, οι Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, ας προσθέσω εδώ και το *Λογείον*, περιοδικό για το αρχαίο θέατρο που είχε επίσης την αμέριστη στήριξή του. Αργότερα, το 2013, εκλέχθηκε Πρόεδρος Διοικητικού Ιδρύματος του Πανεπιστημίου Κρήτης· έκρινε όμως αναγκαίο να παραιτηθεί το 2015 διαμαρτυρούμενος για την απαξίωση του θεσμού από το τότε Υπουργείο Παιδείας.

Η κοινωνία, η νεοελληνική όσο και η διεθνής, του αναγνώρισε την πολλαπλή, επίμονη, κι αποτελεσματική παρουσία στην επιστήμη και στην πανεπιστημιακή κοινότητα. Το Πανεπιστήμιο της Πάτρας το 2005, το Πανεπιστήμιο της Κύπρου το 2006 και το Πανεπιστήμιο της Κρήτης το 2009 τον ανακήρυξαν επίτιμο διδάκτορά τους, η Society for the Promotion of Hellenic Studies τον όρισε επίτιμο μέλος της (1984), το University College του Λονδίνου τον ονόμασε Fellow (1984), και εκλέχθηκε Webster Visiting Professor στο Stanford University (1988), καθώς και T.B.F. Webster Fellow στο Institute of Classical Studies του Πανεπιστημίου του Λονδίνου (2000). Στις 26 Μαΐου 1995 του απονεμήθηκε το χρυσό μετάλλιο του Πανεπιστημίου Κρήτης, και στις 10 Οκτωβρίου 2017 το Βραβείο Ηθικής Τάξης του Δήμου Ηρακλείου.

* * *

Παράλληλα με τα οργανωτικά και τα επιστημονικά επιτεύγματα, ο Γρηγόρης Σηφάκης ήταν και θαυμαστός πανεπιστημιακός δάσκαλος· δίδαξε για ένα τέταρτον του αιώνα αρχαία γραμματεία πρωτίστως (αλλά και προφορική λογοτεχνία) στις δυο άκρες της Αμερικής, στο Πανεπιστήμιο Καλιφόρνιας (1968-1970) και στη Νέα Υόρκη (Alexander S. Onassis Professor της αρχαίας ελληνικής φιλολογίας και του νεοελληνικού πολιτισμού, 1992-2003), καθώς και στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο (1970-1991) – ενδιάμεσα και στο Πανεπιστήμιο Κρήτης (1978-1979). Οι μαθητές του ατελείωτοι· προσωπικά δεν είχα αυτήν την τύχη, έχοντας πάρει το πτυχίο μου όταν ήρθε στη Θεσσαλονίκη –

έτυχε όμως να παρακολουθήσω το 1973 ένα σεμιναριακό του μάθημα στη Θεσσαλονίκη για το δημοτικό τραγούδι, όπου κάποιος φοιτητής του παρουσίαζε τα «κλέφτικα» του Ολύμπου. Εκείνο το απόγευμα μού έχει μείνει αξέχαστο.

Αλέξης Πολίτης
Ομότιμος καθηγητής Πανεπιστημίου Κρήτης
politis@uoc.gr